

Economisch en sociaal karakter Coöp.
Bron: OO. nr. 27 4 juli 1928

Cursief en **dik** aangezet na scannen en 'doc'en (JH.)
Spelling aangepast, 'speller' Word 97

Het economisch en sociaal karakter van Coöperatie.

(Lezing gehouden op 31 Mei 1928 in de ledenvergadering van den Bond van Directeuren van Coöperatieve Vereeniging op landbouwgebied in Friesland door Dr. R. Kuiperus).

Het zal U zeker niet verwonderen, wanneer ik U vertel, dat ik wel enigermate heb moeten gewinnen aan de gedachte om in dit milieu, te midden van Directeuren van Coöperatieve Vereenigingen, die voor het merendeel mogen terugzien op een reeds vrij langdurige en eervolle staat van dienst in de coöperatieve beweging - het woord zou voeren over coöperatie. Toen enkele uwer bestuursleden mij dit verzochten, heb ik mij direct afgevraagd of ik iets belangwekkends zou kunnen vertellen aan U allen en in het bijzonder aan degenen onder U, die vanaf het moment dat de eerste grondslagen voor de landbouwcoöperatie in Friesland werden gelegd, in haar ontwikkeling een zo belangrijk en vruchtdragend aandeel hebben genomen.

Daar komt bij, dat naast het dikwijls uit jarenlange ervaring gewonnen persoonlijk inzicht in het wezen der coöperatieve idee, in de kracht van haar beginsel en de grenzen van haar toepassing, het u niet heeft ontbroken aan uitstekende deskundige voorlichting, terwijl U evenmin die beschouwingen zijn onthouden, die op de ideële kanten van onze beweging de nadruk hebben gelegd. Gedachtig aan het groot aantal lezingen over coöperatie, waarnaar U in de loop der jaren in de gelegenheid is geweest te luisteren, heb ik mij aanvankelijk wel afgevraagd of door het opnieuw houden van een lezing over coöperatie, U niet „te veel van het goede" zou worden opgediend.

Maar even snel als deze gedachte bij mij opkwam, heb ik haar ook verworpen, want het werd mij direct duidelijk, dat er bij een levende beweging zoals de coöperatie is, steeds weer behoefte bestaat aan het opnieuw onderzoeken van haar grondslagen en het toetsen van haar fundamentele beginselen aan de uitwerking, die deze in de praktijk hebben gevonden.

Wie werkelijk leeft in onze beweging wordt nooit moe om te praten over haar drijfveren en resultaten, haar licht- en schaduwzijden; het gaat hem als ouders met hun kinderen, *ze* raken er bij gelegenheid nooit over uitgepraat, hetzij *ze* gemakkelijk zijn of lastig, 't zij *ze* goed kunnen leren of moeilijk, *ze* zijn toch altijd in de ogen der ouders belangwekkend en terecht! En deze vergelijking, die, zoals een goede vergelijking betaamt, bij verdere doorvoering wel mank zal gaan, is m.i. ook in dit opzicht nog juist, dat de kinderen in veel gevallen dat zijn, wat de ouders er van maken. Zo is het met onze landbouwcoöperatie ook; wat zij kan betekenen voor de boerenstand, het ligt aan hem zelf en aan zijn leiders dit te bepalen.

Dit is een verheugende en beschamende erkenning tegelijkertijd, verheugend in zover het het bewustzijn van eigen kracht kan bijbrengen en versterken, beschamend in zover het tevens duidelijk maakt, dat de coöperatoren nog in velerlei opzicht in gebrek aan

eensgezindheid, toewijding en liefde voor hun beweging zijn tekort geschoten. Misschien is er straks nog gelegenheid hierover het een en ander te zeggen, al voel ik mij geenszins geroepen noch de geschikte persoon om in een vergadering als deze in het bijzonder de morele eisen, die de toepassing der coöperatie op velerlei gebied ongetwijfeld stelt, te formuleren.

Ik heb dan ook op de agenda laten vermelden, dat de inhoud van mijn lezing zich in hoofdzaak zou bepalen tot een beschouwing van het economisch en sociaal karakter van coöperatie en ben er bij het begrenzen van mijn onderwerp van uitgegaan, dat U een nadere bespreking van de kenmerkende trekken van de coöperatie in economisch en sociaal opzicht wellicht zou interesseren.

Wanneer men zich een oordeel wil vormen over het economisch karakter van coöperatie, dan dient men te bedenken, dat zij een economisch verschijnsel is als zovele andere en dat zij niet op zich zelf staat maar ingevoegd is in het economisch organisme, dat heden ten dage onze behoeftevoorziening tot stand brengt. Kennis van dit organisme is derhalve vereist bij een onderzoek naar de plaats, die de coöperatie daarin inneemt, de functie, die zij daarin vervult.

In meest algemene zin nu mag **de organisatie van onze behoeftevoorziening** gekenmerkt heten door het heersen van economische vrijheid, d.w.z. ieder individu wordt vrijgelaten in de wijze, waarop het in zijn onderhoud wil voorzien; het is in het algemeen vrij in de besteding van zijn arbeidskracht en eventueel van zijn kapitaal.

Zorgt elk voor zich, tegelijkertijd is dit streven dienstbaar aan de behoeftevoorziening van anderen. Door zich inkomsten te verwerven, die de beschikking geven over een gedeelte van het totaal aan goederen en diensten door de volksgemeenschap voortgebracht, heeft men tevens aan het tot stand komen van de goederen- en dienstenstroom medegewerkt.

Men kan daartoe zowel zijn arbeidskracht verhuren, als het verrichten van bepaalde werkzaamheden en diensten op eigen risico op zich nemen. Waar tot het laatste een bepaalde technische en administratieve organisatie niet kan ontbreken, is voor deze economische taak een bepaalde vermogensgrondslag vereist, welke bestaanbaar is door de waarborging van het privaat-eigendom, eveneens een kenmerk, waardoor onze economische samenleving zich onderscheidt. Zo zijn ontstaan de cellen in het huidige economische organisme: de ondernemingen, die in hoofdzaak op zich hebben genomen om de voorziening in onze behoeften te bewerkstelligen.

Voor economen heeft dat woord „**onderneming**” een veelzeggende betekenis. Zodra zij het horen, vertoont zich aan hun geestesoog een bepaalde economische orde, waarin het economisch leven automatisch en vrijwel mechanisch verloopt. Evenals de cel in alle levende organismen, zo vormt de onderneming in het systeem van onze stoffelijke behoeftebevrediging de kleinste zelfstandige eenheid. Zij leidt evenals de cel een leven op zich zelf, maar haar werkzaamheid is tevens dienstbaar aan de instandhouding en de groei van het geheel. Immers de onderneming is het orgaan, dat reagerende op de stand onzer behoeften, deze langs bepaalde weg in meerdere of mindere mate bevredigt.

Deze weg is niet direct, het winststreven is voor de onderneming het leidende beginsel; het rendabel maken van het in de onderneming gestoken kapitaal staat op de voorgrond.

Is de winst-making voor de onderneming zelf het doel, vanuit algemeen economisch gezichtspunt ligt de grote betekenis van deze drijfveer tot economisch handelen in de omstandigheid, dat zij tegelijkertijd een bepaalde behoefte-bevrediging tot stand brengt, omdat kapitaal en arbeid, in de onderneming verenigd, in de eerste plaats in die behoeften trachten te voorzien, die zich het sterkst manifesteren.

Voor de onderneming is hier de winst het grootst, voor de maatschappij heeft, in het algemeen gesproken, een zo rationeel mogelijke behoefte-voorziening plaats. Wil de onderneming deze functie vervullen, dan moet aan verschillende voorwaarden worden voldaan; om slechts enkele te noemen: er zal vrije beschikking moeten zijn over kapitaal en arbeidskracht en vrije prijsvorming van goederen en diensten. Aan de hand van de prijsvorming toch gaat de ondernemer zijn onderneming projecteren en zet hij zijn berekeningen op, of zijn productie of diensten lonend zijn te achten. Het toekomstig prijsverloop zal echter pas uitwijzen of werkelijk winst is gemaakt.

Ieder Uwer zal dus gevoelen dat elke onderneming derhalve de risico loopt, dat het in haar gestoken kapitaal achteraf blijkt niet rendabel te zijn. En de kans erop wordt vergroot, doordat gelijksoortige maar uiteraard dikwijls met verschillende productiecapaciteit en kapitaalkracht uitgeruste ondernemingen elkaar in de wedloop om de grootst mogelijke winsten te behalen, bekampen.

Dit verschijnsel der vrije concurrentie vloeit logisch voort uit de vrijheid, die, zoals wij zagen, aan het economisch handelen ten grondslag ligt. Zoals U bekend is, kennen economen aan de vrije concurrentie grote betekenis toe, omdat door haar onbelemmerd heersen de behoeftevoorziening automatisch zo goedkoop mogelijk geschiedt. In samenwerking met het zo juist genoemde verschijnsel, dat de ondernemingen haar werkzaamheid in de eerste plaats richten op de bevrediging van die behoeften, die zich het sterkst manifesteren, m.a.w. die artikelen zullen gaan produceren, waaraan relatief de meeste behoefte bestaat, ontstaat dus door de economische vrijheid een zo doelmatig mogelijke ordening van het economisch leven.

Dit is enigszins positief uitgedrukt, wij weten allen, dat aan het huidige economische stelsel ook verschillende economische en sociale fouten kleven, maar het zou ons te ver voeren daarop heden in te gaan. In algemene trekken acht ik deze gedachtegang echter juist en zij kan ons diensten bewijzen bij het opsporen van de ontwikkelingstendenzen die het zo juist geschetste stelsel vertoont, om op die wijze het economisch karakter van het coöperatie-verschijnsel te kunnen belichten.

Kenmerkend voor de tegenwoordige ontwikkeling van het economisch leven is de neiging, om door aaneensluiting de nadelige gevolgen, welke aan het onbelemmerd heersen van de z.g. vrije concurrentie verbonden zijn, te ontgaan. Hetzelfde kan men met andere woorden op deze wijze zeggen, dat ieder individu, zowel als elke onderneming er in de economische strijd op bedacht is, om door samengaan met anderen economisch sterker te worden.

Dit heeft onder de hand- en hoofdarbeiders tot de vorming van vakverenigingen geleid, onder in economisch opzicht zeer verschillende bevolkingsgroepen tot de toepassing van coöperatie, terwijl in het bijzonder de moderne ondernemingen een rijke verscheidenheid van vormen van aaneensluiting vertonen, die van het hoogste belang zijn voor de verdere ontwikkeling van de wereldhuishouding. Immers dit samengaan betekent

voor de ondernemingen vaak een aanmerkelijke vermindering van het kapitaalrisico - een algemeen economisch voordeel, maar aan de anderen kant sluit het de mogelijkheid tot vorming van monopolies in zich en kan als zodanig een algemeen economisch nadeel betekenen.

Zoals gezegd is deze samenwerking tussen ondernemingen zeer verscheiden, zij varieert van een vrij los tot een zo innig verband, dat van de samenwerkende ondernemingen als zelfstandige eenheden vrijwel niets meer overblijft. In het laatste geval spreekt men van **fusie of trust**; blijven de ondernemingen onafhankelijk en komt de samenwerking alleen tot uiting in onderlinge prijsafspraken of die betreffende productie-beperking b.v., dan heeft men te doen met z.g. **kartels**. Vooral in Duitsland komen deze kartels in de ijzer- en staalindustrie en het mijnbedrijf veel voor, de laatste tijd ook in de kali- en kleurstoffennijverheid terwijl de meest recente ontwikkeling gaat in de richting van internationale kartels.

Daarnaast treft men combinerings van ondernemingen aan, zodanig, dat behalve het reeds bestaande productie-proces ook de voorafgaande of opvolgende productiestadia in diezelfde ondernemingen worden ondergebracht. Een zeer moderne vorm, waarin men tegenwoordig de onderlinge concurrentie wil uitschakelen, bestaat in het aangaan van z.g. belangen-gemeenschappen, die hierop neerkomen, dat een nieuw opgerichte onderneming zich de aandelen verwerft in andere ondernemingen, om deze op die manier te kunnen controleren.

Wie de dagbladen vrij geregeld volgt, zal hebben opgemerkt, dat speciaal in de laatste jaren het aantal berichten, dat wijst op deze z.g. concentratietendens, in onze moderne volkshuishouding, overstelpend is. Noem ik u ter illustratie de totstandkoming onlangs van de NV. Margarine Unie, die de NV. Jurgens en Van den Berg controleert. Ook zal U de strijd, die in de kunstzijde-industrie gevoerd wordt, niet geheel onbekend zijn.

Nu kan ik mij voorstellen, dat U zich afvraagt wat dit alles met coöperatie te maken heeft en dan kan ik U daarop direct antwoorden, dat in deze ontwikkeling van z.g. particuliere ondernemingen in de modernen tijd zeer veel coöperatiefs steekt en dat de eigenlijk gezegde coöperatie vroeg of laat met deze concentratie zeer zeker te maken zal krijgen.

Zo bestaat er uit een theoretisch economisch gezichtspunt eigenlijk weinig verschil tussen b.v. het Rheinisch-Westfälisch Kohlensyndikat, dat het verkoopbureau is van een aantal Duitse mijnen en b.v. de Friesche Coöp. Zuivel-Export Vereniging. In beide organisaties verbinden de aangeslotenen zich tot levering van producten voor gemeenschappelijke afzet om op die wijze beter op de markt georiënteerd te zijn; de uitbetaling vindt naar kwaliteit plaats, terwijl de onkosten gemeenschappelijk worden gedragen.

Er is voorts in economisch opzicht geen verschil tussen een inkoopbureau van detailhandelaren en b.v. de Coöperatieve Handelskamer te Rotterdam, terwijl de phenomenale en wel eens specifiek coöperatief geachte ontwikkeling, die de consumentencoöperatie in Engeland vertoont, waar de verbruiksverenigingen niet alleen beschikken over centrale inkoopcoöperaties, maar tevens over een eigen handelsvloot, die de consumptieartikelen uit andere landen aanvoert en over eigen productie-bedrijven, waarin weer andere goederen voor de coöperatieve winkels worden voortgebracht, reeds sedert ge-

ruime tijd opzij worden gestreefd door de grote kapitalistische concerns die de verschillende stadia, die het product doorloopt van zijn voortbrenging tot zijn verbruik, in één grote onderneming onderbrengen.

Nu is het verschil in deze uitwendig gelijksoortige verschijnselen in hoofdzaak dit, dat de samenwerking tussen de particuliere ondernemingen dikwijls in hoge mate noodgedwongen is geweest, terwijl die tussen coöperatieve verenigingen meer een vrijwillig karakter draagt; dit neemt echter niet weg, dat hoe langer hoe meer een hechtere aansluiting tussen de coöperaties, in verband met de opvoering van haar rentabiliteit, mettertijd een gebiedende eis wordt.

Een verschil, dat zich eveneens grondt op een verschil in beginsel, is ook nog, dat bij de grote, in N.V. vorm gegoten, onderneming - door haar grotere kapitaalkracht en het streven naar het rendabel maken van dat kapitaal - de zucht bestaat tot het opslokken van kleinere gelijksoortige bedrijven, terwijl bij de coöperaties alleen de neiging bestaat tot uitbreiding van het ledental en tot dusver van een doelbewust streven naar samensmelting met andere coöperaties nog weinig is gebleken.

Dit vloeit geheel voort uit het economisch karakter van de coöperatieve vereniging. Zij toch is niet als de direct winstbeogende onderneming een zelfstandige economische eenheid, maar gekoppeld aan het bedrijf der leden. De redenering dat de zuivelfabriek een verlengstuk vormt van de boerderij is U allen welbekend, zij is ook volkomen juist.

De coöperaties hebben geen doel op zich zelf, maar zij beogen alleen de persoonlijke arbeidsprestaties van haar leden te steunen en aan te vullen. Hieruit volgt ook, dat al mogen de leden persoonlijk naar een zo hoog mogelijk geldinkomen streven en hun bedrijfswinsten door middel van de coöperatie trachten op te voeren, de coöperaties als zodanig dit doel niet nastreven. Voor het inzicht in het economisch wezen van de coöperatie is het van belang dit te erkennen, laten wij hopen, dat wij de fiscus daarvan ook steeds mogen blijven overtuigen.

Deze organisatie der coöperatieve vereniging brengt een democratische bedrijfsvoering mee, de leden verlangen terecht een vrij grote medezeggenschap in het coöperatief bedrijf. De bezwaren, die hieraan verbonden zijn, behoeft ik voor U niet te ontwikkelen, zij kunnen slechts door opvoering van het geestelijk peil en van de coöperatoren zelf en van de leiders worden weggenomen; opheffing van de democratie zou het vertrouwen in de coöperatie ondermijnen en derhalve deze zelf gaan aantasten. Intussen volgt hieruit, dat **de belangenfeer der leden een lokaal karakter blijft dragen.**

In deze gedachtegang is nu dit m.i. van belang, dat de particuliere ondernemingen door fusies, door belangengemeenschappen, door prijsafspraken e.d. vaak een inniger samenwerking bereiken dan de coöperaties, zodat het voor deze laatste van grote betekenis is, met de genoemde verschijnselen terdege rekening te houden en er zich eventueel aan te spiegelen.

Ik geloof dat thans het ogenblik gekomen is, dat ik U, afdalende van het algemene naar het bijzondere, mijn opvattingen aan concrete feiten nader ga verduidelijken en ik zou dit willen doen door een vergelijking te treffen tussen de particuliere en de coöperatieve zuivelindustrie. Ik mag daarbij - in dit gezelschap verkerende - zeer veel bekend ver-

onderstellen en wil dan ook alleen op enkele hoofdzaken wijzen en enkele recente feiten memoreren.

Het zuivelbedrijf heeft zich in veel opzichten ontwikkeld tot een industrie, waarbij, door de aanwending van hoe langer hoe meer geperfectioneerde machines, de tendens valt op te merken tot wat men pleegt te noemen: „vermeerderde meeropbrengst" d.w.z. bij elke volgende aanwending van kapitaal en arbeid krijgt men in verhouding een gunstiger rentabiliteit, een hogere opbrengst.

Dit spreekt bij de zuivelindustrie niet zo sterk als bij industrieën, die massa-artikelen fabriceren maar de tendens is m.i. ongetwijfeld aanwezig en heeft zich in het bijzonder geaccentueerd, doordat het zuivelbedrijf niet meer als vroeger voor haar melkaanvoer is aangewezen op een bepaald, rondom de fabriek gelegen gebied, in verband met de ingetreden verlaging der transportkosten, met name door het **goedkoper worden van auto's en benzine**.

U weet allen hoe momenteel de z.g. speculatie praktisch gesproken uit de meest afgelegen oorden de melk kan halen. Nu zijn wel aan de grootte der bedrijven grenzen gesteld, maar U weet wederom hoe praktisch gesproken bij een bedrijf dat b.v. 15 miljoen KG. melk per jaar verwerkt, het laatste miljoen als het ware gratis meedraait. Zo kan het zuivelbedrijf in menig opzicht bij sterker concentratie economischer worden gevoerd en **een nadeel van onze coöperatief georganiseerde zuivelindustrie kan mettertijd blijken gelegen te zijn in de versnippering, de grote verspreiding der bedrijven en de autonomie speciaal van de kleine bedrijven**.

In dit verband wil ik alleen even wijzen op de opheffing van de fabrieken te Anjum en Metslawier van de „Lijempf" en de bouw van de nieuwe fabriek te Dokkum, zonder daaraan verder commentaar te verbinden.

Dat tenslotte de mogelijkheid van verdere samenwerking tussen de particuliere industrie geenszins hersenschimmig is, blijkt om te beginnen uit enkele passages in het kort geleden verschenen jaarverslag van de „Hollandia Fabrieken van Melkproducten", waarin duidelijk het verlangen daartoe wordt uitgesproken. Ik citeer daaruit alleen het volgende: „Helaas kunnen wij met slechts enkele fabrikanten voor de verkoop van ons artikel samenwerken. Bij meer samenwerking ware veel meer te bereiken".

In dit verband is zeker ook merkwaardig, dat enkele maanden geleden door de „Lijempf" een buitengewone algemene vergadering werd gehouden om te geraken tot de uitgifte van preferent kapitaal, aan het bezit waarvan een in verhouding tot het gewone aandelenkapitaal versterkt stemrecht werd verbonden. Naar ter vergadering werd medegedeeld, zat met deze uitgifte de bedoeling voor om in de toekomst te voorkomen, dat een concurrerende onderneming de macht in de vennootschap zou krijgen door verwerving van de meerderheid der ter beurse verhandelbare gewone aandelen.

De gevreesde toeleg mag hierdoor zijn verhinderd, als symptoom is het niet minder betekenisvol en wie kan zeggen of niet vroeg of laat samenwerking tussen de particuliere industrie, hetzij vrijwillig, hetzij gedwongen, toch nog tot stand komt. Zodra de belangen maar gemeenschappelijk worden gevoeld, kan dit proces zeer snel verlopen en dat zelfs coöperatie en speculatie bij gemeenschappelijke belangen - zij het dan ook op zeer algemeen terrein - tot samenwerking kunnen komen, daarvan levert het gemeenschappe-

lijk onderzoek naar de in Engeland gevoerde actie tegen geïmporteerde gecondenseerde melk een voorbeeld.

Dat intussen de belangengemeenschap, die tussen „Hollandia" en andere gelijksoortige bedrijven bestaat, reeds van grote betekenis is, blijkt voldoende uit het onder het hoofd „Aandelen in en voorschotten aan andere ondernemingen" op de balans voorkomende bedrag van ruim 8 miljoen gulden. Men zou zich voor de boer dan ook geen illusies behoeven te maken als er eens geen coöperatieve zuivelfabrieken bestonden.

In dat geval zou zeer zeker reeds lang de onderlinge concurrentie tussen de particuliere industrie tot het verleden behoren en zouden de veehouders aan haar overgeleverd zijn. Het argument van de zijde van de particuliere industrie, dat de onderlinge concurrentie wel zou zorgen dat de boeren hun deel kregen, gaat m.i. in het licht van de, naar ik meen, door mij duidelijk aangetoonde tendens tot concentratie, dan ook niet op.

Wel is de bewering juist, dat door de particuliere zuivelindustrie de stoot is gegeven tot de fabricage van gecondenseerde melk, wat door de nagestreefde concentratie en de grotere fabrieken mogelijk werd gemaakt, maar de voordelen daarvan zijn ook hun boeren pas toegevloeid, toen ook de coöperatieve bedrijven zich daarop gingen toeleggen.

Bij deze U bekende zaken wil ik thans niet langer stilstaan, alleen wil ik de conclusie die uit het voorgaande is te trekken nog even herhalen, n.l., dat de coöperatieve zuivelfabrieken, onderworpen als elk ander bedrijf aan economische wetten en economische tendensen, zich op straffe van eigen nadeel daaraan niet kunnen onttrekken. Op welke wijze en in hoeverre zij zich daarnaar zullen hebben te voegen, hoe de toekomstige ontwikkeling in details zal moeten zijn, daarin laat de tijd niet toe ons thans te verdiepen.

Ik heb in het algemeen, naar ik meen, voldoende laten doorschemeren, aan welke punten aandacht dient te worden geschonken. Ten slotte zal deze ontwikkeling in hoge mate worden bevorderd, wanneer de reeds bestaande gemeenschappelijke organen op afdoende wijze blijken te kunnen bijdragen tot een meer economische bedrijfsvoering der coöperatieve zuivelbereiding, waartoe zij op grond van theoretische redenering ook in staat moeten zijn.

Thans nog een enkel woord over het sociaal karakter van coöperatie.

Het zou mij daarbij te ver voeren de coöperatie in haar geheel aan een beschouwing te onderwerpen, zodat ik volsta met in het bijzonder de sociale betekenis van onze landbouwcoöperatie nog even in het kort te belichten.

Nu geloof ik bij U weinig tegenspraak te zullen ontmoeten, wanneer ik tot een van de grote sociale verdiensten van onze landbouwcoöperatie reken, dat zij het gevoel van saamhorigheid onder de coöperatief georganiseerde boerenstand in ons gewest belangrijk heeft versterkt. Als ik dit zeg, ben ik niet blind voor de onvolkomenheid van dit gevoel, voor zijn tijdelijke en plaatselijke afwezigheid, maar over het geheel genomen is dit besef van saamhorigheid toch vrijwel overal te bespeuren.

Bij de opkomst van de coöperatie was het misschien in sterkere mate aanwezig, daar de toenmalige benarde omstandigheden de mensen gemakkelijker tot elkaar bracht en er toen ook een grotere gemeenschappelijke krachtsinspanning vereist werd om tot de op-

richting van zuivelfabrieken te geraken, maar verdwenen is dit besef gelukkig geenszins. Hoe langer het behouden blijft, hoe nuttiger uit een maatschappelijk en sociaal oogpunt. Want men dient niet te vergeten, dat dit besef, waarmee de coöperatieve beweging in Friesland misschien min of meer onbewust doordrenkt is, de samenwerking van maatschappelijk zeer uiteenlopende groepen heeft mogelijk gemaakt; zowel de grote bemiddelde boer, als de hardwerkende zandboer met 1 of 2 koeien staan in dezelfde geleiden, waar het geldt hun gemeenschappelijke belangen te dienen en te verdedigen.

In dit opzicht heeft vooral de zuivelcoöperatie meegewerkt tot verzachting van de belangentegenstellingen ten plattelande en heeft als zodanig een beslist sociale zijde. Hieraan zou ik direct willen toevoegen het opvoedend element, dat ligt in het zelf deel hebben in de leiding van de coöperatieve bedrijven. Ik geloof, dat het moeilijk naar juiste waarde is te schatten, wat uit een oogpunt van verruiming van de blik en groter levensvervulling en bevrediging, de betekenis is van de periodieke bestuurs- en commissarissenvergaderingen.

Het is dan ook toe te juichen, dat de bij de meeste fabrieken bestaande gewoonte, om de leden van bestuur en college van commissarissen na afloop der zittingsperiode niet weer te benoemen, deze voordelen aan ruimeren kring deelachtig doet worden. Ik zie dit geenszins eenzijdig idealistisch; ook bij de besturen moet de belangstelling maar al te dikwijls gewekt worden, maar ik geloof, dat op de duur zelfs bij de ogenschijnlijk meest gedesinteresseerde toch meer blijft hangen dan men vermoedt. Op dit gebied is zeker een mooie taak voor de beheerder weggelegd.

Het spreekt, dat de hier genoemde sociale voordelen van coöperatie grotendeels verloren gaan, wanneer de fabrieken er toe overgaan om in plaats van leden z.g. leveranciers te accepteren. Hier hebben wij met een zeer ernstig afbrekend element, men mag wel zeggen met een ontaardingsverschijnsel te maken. Ook tast dit euvel het economisch karakter der coöperatie in ernstige mate aan. De economische structuur der coöperatieve vereniging wijzigt zich fundamenteel; men kan niet langer de fabriek als blijvend element in de ontwikkeling van het boerenleven beschouwen.

Indien dit proces verdere voortgang heeft, gaan voor de overblijvende leden dezelfde overwegingen gelden, als voor aandeelhouders van een N.V.; het wordt zaak de afschrijving te bespoedigen, de reserveringen te vergroten, teneinde bij een eventuele liquidatie de lasten per lid zoveel mogelijk te verlichten. Wanneer dan maar niet bovendien wordt overgegaan tot het verstrekken van tantièmes aan bestuurders en winstuitkeringen aan de leden, zoals hier en daar voorkomt en welke verschijnselen het beeld van de N.V. geheel completeren, bestaat langs de weg van het sterk maken der zaak nog de mogelijkheid het ledental weer te doen toenemen, zodat het kwaad zich ten goede zou kunnen keren.

Een andere sociale trek in onze landbouwcoöperatie, en zeker niet de minst belangrijke, meen ik verder te bespeuren in de opvoering van de kwaliteit van de producten. Wordt er door de zuivelfabrieken naar gestreefd een zo goed mogelijk product af te leveren en door de aankoopcoöperaties om prima waar aan de leden te verstrekken in de eerste plaats uit welbegrepen eigenbelang, tegelijkertijd komt dit ten goede aan een verhoging van het morele peil van het economische handelsverkeer, dat dergelijke elementen nog dikwijls ontbeert.

Ik heb hiermee slechts enkele sociale elementen, die in de toepassing der coöperatie liggen besloten, aangeroerd, maar ik geloof, dat ze wel voldoende zijn om te doen beseffen, welk een mooie sociale taak er ook voor ons als medearbeiders aan deze beweging is weggelegd. Dat deze taak juist in een grote organisatie als de onze, waar een botsing van meningen moeilijk kan uitblijven, een moeilijke is, wij weten het allen, maar steekt er juist niet de grootste bevrediging in de volbrenging van een moeilijk maar tevens nuttig werk?

Mijnheer de Voorzitter, het staat voor mij vast, dat in de komende jaren de kracht van de coöperatie zal worden beproefd, dat de zuiverheid van haar beginsel zonder mededogen zal worden getoetst. De jonge boeren van thans zijn niet meer de oprichters van onze fabrieken en haar rotsvaste steunpilaren. Dit oude geslacht van pioniers, die de wegen hebben gebaand, die onze beweging met zoveel succes heeft gevolgd, gaat heen.

De jongeren, vaak zonder kennis der historie, zijn gekomen om dit alles te oordelen. Zonder te bedenken dat de coöperatie hen vrij heeft gemaakt en houdt, stellen zij in hun vergaderingen het vraagpunt „Speculatie of coöperatie" aan de orde. Laten wij als verantwoordelijke leiders hun tonen, door eensgezindheid, door liefde voor onze sociale taak, dat de keus vanzelfsprekend op coöperatie valt en de tegenstelling onbestaanbaar is. De coöperatie zal in de komende jaren zeker worden gewogen. Laten wij elk voor ons deel zorgen, dat zij niet te licht wordt bevonden.